

ANETA MICHAŁEK

EWOLUCJA W ZAKRESIE KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI W SYSTEMIE POLSKIEGO PRAWA KARNEGO

WSTĘP

Kara ograniczenia wolności została wprowadzona do polskiego systemu prawnego na podstawie ustawy z dnia 14 maja 1969 r. – Kodeks karny¹. Miała ona stanowić alternatywę dla kary pozbawienia wolności². W literaturze wówczas wskazywano, że nadmierna liczba skazanych w zakładach karnych świadczy o dysfunkcjonalności polskiego systemu wymiaru kar, dlatego też system ten wymaga gruntownej reformy³. Podkreślano walor wychowawczy kary polegającej na wykonywaniu pracy na rzecz społeczeństwa⁴. Kara ta pod rządami Kodeksu karnego z 1969 r. nie osiągnęła w żadnym roku jego obowiązywania 20% ogółu skazań. Nie odegrała więc tak znaczącej roli, jaką

Mgr ANETA MICHAŁEK – doktorantka, Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, sędzia Sądu Rejonowego w Zamościu; e-mail: anetkama@wp.pl

¹ Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm. (dalej cyt.: d.k.k.).

² B. K u n i c k a - M i c h a ł s k a, *Kara ograniczenia wolności jako alternatywa pozbawienia wolności*, [w:] *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, red. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009, s. 99.

³ J. S k u p i ń s k i, *Problem alternatyw pozbawienia wolności w obecnej i przyszłej polityce kryminalnej (uwagi końcowe)*, [w:] tamże, s. 309, 317.

⁴ J. Z a g ó r s k i, *Prawnomaterialne podstawy stosowania kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 1, s. 79; P. S t ę p - n i a k, *Środowisko otwarte jako alternatywa dla więzienia. Z doświadczeń francuskich*, Poznań 1997, s. 16; M. S z e w c z y k, *Kara pracy na cele społeczne na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium porównawcze*, Kraków 1996, s. 89.

zakładano⁵. Obecnie w piśmiennictwie pojawiają się nowe propozycje dotyczące kary ograniczenia wolności, mające na celu podniesienie jej efektywności. Jedną z nich jest podział kary ograniczenia wolności na dwie odrębne kary: karę pracy na rzecz społeczeństwa oraz karę ograniczenia praw, która by zawierała pozostałe elementy obecnej kary ograniczenia wolności. Druga z proponowanych postaci kary mogłaby być stosowana między innymi wobec sprawców, którzy ze względu na stan zdrowia nie mogą pracować lub z powodów osobistych czy braku chęci nie chcą pracować⁶.

Jednym z elementów, który wpływa na efektywność kary ograniczenia wolności, jest okres jej wykonywania. W niniejszym opracowaniu została przedstawiona tematyka ustawowych granic tej kary za przestępstwa, przestępstwa skarbowe i wykroczenia wraz z odrębnościami związanymi z jej orzekaniem w stosunku do żołnierzy. Kwestie dotyczące obowiązków wynikających z wykonywania tej kary przedstawiono jedynie w niezbędnym zakresie.

1. KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI ORZEKANA ZA PRZESTĘPSTWA

Na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r. kara ograniczenia wolności miała trzy formy:

- wykonywanie nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele publiczne w wymiarze od 20 do 50 godzin w stosunku miesięcznym (art. 34 § 1 d.k.k.);
- potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny, wskazany przez sąd (art. 34 § 2 d.k.k.);
- skierowanie osoby niepozostającej w zatrudnieniu, jeżeli przemawiały za tym względy wychowawcze, do odpowiedniego uspołecznionego zakładu pracy w celu wykonywania tam pracy z zastosowaniem rygorów określonych

---

⁵ J. Z a g ó r s k i, *Tendencje w orzekaniu i wykonywaniu kary ograniczenia wolności oraz kary społecznie użytecznej pod rządem kodeksu karnego i karnego wykonawczego z 1969 r. oraz z 1997 r.*, [w:] S. L e l e n t a l, G.B. S z c z y g i e ł, *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, Białystok 2009, s. 529.

⁶ K u n i c k a - M i c h a ł s k a, *Kara ograniczenia wolności*, s. 141; M. S z e w - c z y k, *O nowy kształt kary ograniczenia wolności*, [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. Andrzejowi Markowi*, red. V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010, s. 526.

w art. 34 § 2 d.k.k., zamiast obowiązku wykonywania nieodpłatnej pracy (art. 34 § 3 d.k.k.).

Na podstawie ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, obowiązującej od dnia 1 lipca 1988 r.⁷, doprecyzowano treść art. 34 § 1 d.k.k. poprzez wskazanie, że praca ta miała być wykonywana w odpowiednim uspołecznionym zakładzie pracy lub instytucji użyteczności publicznej. Sąd w wyroku miał obowiązek określić liczbę godzin nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele publiczne, jaką w czasie wykonywania kary ograniczenia wolności powinien wykonywać w stosunku miesięcznym skazany na tę karę⁸. Kara ograniczenia wolności w postaci potrącenia odpowiednich kwot z wynagrodzenia za pracę mogła być orzekana jedynie w stosunku do osób, które były zatrudnione w uspołecznionych zakładach pracy⁹. W czasie jej trwania skazany nie mógł rozwiązać stosunku pracy bez zgody sądu. Ponadto w tym okresie nie można było przyznać mu wyższego wynagrodzenia ani przenieść go na wyższe stanowisko służbowe (art. 34 § 2 d.k.k.). Na mocy cytowanej wyżej ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach z dniem 1 lipca 1988 r. uległa zmianie treść przepisu art. 34 § 2 d.k.k. w ten sposób, że usunięto zakaz przyznania skazanemu wyższego wynagrodzenia w czasie odbywania kary ograniczenia wolności. Pozostawiono jednak zakaz przeniesienia go na wyższe stanowisko służbowe¹⁰.

W przypadku osób, które nie pozostawały w stosunku zatrudnienia, sąd miał dwie możliwości:

– orzeczenie kary ograniczenia wolności w postaci wykonywania nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele publiczne;

---

⁷ Dz. U. Nr 20, poz. 135.

⁸ Por. pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 czerwca 1971 r., V KRN 169/71, OSNKW 1971, nr 12, poz. 191.

⁹ Por. pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 marca 1971 r., V KRN 38/71, Lex nr 21377.

¹⁰ Jeszcze przed nowelizacją tego przepisu były wyrażane poglądy, zgodnie z którymi ograniczenie w postaci zakazu przyznania wyższego wynagrodzenia nie oznaczało, że odbywający tę karę nie mógł uzyskać wyższego wynagrodzenia od otrzymywanego poprzednio. Podstawą wyższego wynagrodzenia nie mógł być jednak awans. Dopuszczalne było osiągnięcie wyższego wynagrodzenia w związku ze zwiększeniem wydajności pracy według stawek akordowych, ale konsekwencją tego było dokonanie wyższego potrącenia, które było orzekane procentowo. Por. J. B a f i a, D. C e g i e r s k a, I. Ś m i e t a n k a, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1980, s. 65.

– skierowanie do odpowiedniego uspołecznionego zakładu pracy w celu wykonywania tam pracy z zastosowaniem rygorów określonych w art. 34 § 2 d.k.k., jeżeli przemawiały za tym względy wychowawcze.

Na podstawie cytowanej wcześniej ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, z dniem 1 lipca 1988 r., w przypadku skierowania osoby niepozostającej w stosunku pracy do uspołecznionego zakładu pracy, potrącenie mogło być orzeczone tylko na potrzeby tego zakładu, związane z wykonywaniem kary, albo na cel społeczny wskazany przez sąd. Ponadto w wyroku sąd miał obowiązek określenia uspołecznionego zakładu pracy, do którego kierował skazanego¹¹.

Stosownie do treści art. 33 § 1 d.k.k. kara ograniczenia wolności mogła być orzekana w granicach od 3 miesięcy do 2 lat. Wymierzana była w miesiącach i latach. Wymiar tej kary nie ulegał zmianie przez cały czas obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r.

Kara ograniczenia wolności mogła być orzeczona nie tylko wówczas, gdy sankcja taka była przewidziana w określonym przepisie, ale także na podstawie art. 54 § 1 d.k.k. W świetle pierwotnego brzmienia powołanego przepisu, jeżeli przestępstwo zagrożone było tylko karą pozbawienia wolności, przy czym dolna granica zagrożenia nie była wyższa niż 3 miesiące, a wymierzona za nie kara nie byłaby surowsza od 6 miesięcy pozbawienia wolności, sąd uznając, że skazanie na taką karę nie byłoby celowe, mógł orzec karę ograniczenia wolności albo grzywnę. Możliwość ta była wyłączona w przypadku, gdy sprawca był już uprzednio skazany za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności (art. 54 § 2 d.k.k.). Na podstawie ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach¹², która weszła w życie z dniem 1 lipca 1985 r., rozszerzono zastosowanie tego przepisu w ten sposób, że karę ograniczenia wolności można było orzec w przypadku, gdy dolna granica zagrożenia nie była wyższa niż 3 miesiące, a wymierzona za przestępstwo kara nie byłaby surowsza od roku pozbawienia wolności. Kolejna nowelizacja tego przepisu miała miejsce na mocy ustawy z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych

---

¹¹ Por. pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 lipca 1988 r., V KRN 124/88, OSNPG 1989, nr 1, poz. 5.

¹² Dz. U. Nr 23, poz. 100.

i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym¹³, obowiązującej od dnia 20 listopada 1995 r. Zrezygnowano z określenia dolnej granicy zagrożenia karą oraz wskazano, że górna granica zagrożenia karą nie może być wyższa niż 5 lat. Możliwe było orzeczenie kary ograniczenia wolności albo grzywny, jeżeli kara wymierzona za przestępstwo nie byłaby surowsza od roku pozbawienia wolności, a skazanie na karę pozbawienia wolności byłoby niecelowe. Ponadto poprzez uchylenie art. 54 § 2 d.k.k. przywrócono możliwość wymierzenia kary ograniczenia wolności w miejsce kary pozbawienia wolności wobec sprawców, którzy byli uprzednio skazani za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności. W przypadku orzekania kary ograniczenia wolności na podstawie art. 54 § 1 d.k.k., jej górna granica nie ulegała zmianie, to jest wynosiła 2 lata¹⁴. Kodeks karny z 1969 r. nie przewidywał żadnego przypadku, który zmieniałby granice kary ograniczenia wolności wyznaczone w art. 33 § 1 d.k.k. Przy wymiarze kary za przestępstwo ciągłe (art. 58 d.k.k.), a także kary łącznej (art. 67 § 1 d.k.k.) istniał zakaz orzekania kar powyżej górnej granicy dla danego rodzaju kary. Taki sam zakaz istniał w przypadku recydywy (art. 60 § 3 d.k.k.)¹⁵. Ponadto z uwagi na treść art. 57 § 3 d.k.k., który dotyczył sposobu nadzwyczajnego złagodzenia kary, nie było możliwości wymierzenia kary ograniczenia wolności w wymiarze niższym niż 3 miesiące. W przypadku zagrożenia karami alternatywnymi, to jest karą pozbawienia wolności, ograniczenia wolności i grzywny, brak było możliwości nadzwyczajnego złagodzenia kary¹⁶.

Z dniem 1 września 1998 r. weszła w życie ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹⁷. Pozostawiła ona dwie formy kary ograniczenia wolności:

– polegającą na wykonywaniu nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne wskazanej przez sąd w odpowiednim zakładzie pracy, placówce służby zdrowia, opieki społecznej, organizacji lub instytucji niosącej pomoc charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej, w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym (art. 35 § 1 k.k.);

---

¹³ Dz. U. Nr 95, poz. 475.

¹⁴ Por. pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 9 kwietnia 1976 r., VII KZP 2/76, OSNKW 1976, nr 4-5, poz. 54.

¹⁵ R.A. S t e f a n s k i, *Nowe ujęcie recydywy w znowelizowanym kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 4, s. 20.

¹⁶ Z. M ł y n a r c z y k, *Nadzwyczajne złagodzenie kary ze szczególnym uwzględnieniem grzywny*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 9, s. 123.

¹⁷ Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm. (dalej cyt.: k.k.).

– potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez sąd, przy czym w okresie odbywania kary skazany nie może rozwiązać stosunku pracy bez zgody sądu (art. 35 § 2 k.k.)¹⁸.

Kara ograniczenia wolności w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę może być orzekana jedynie w stosunku do osób zatrudnionych. Granice kary ograniczenia wolności zostały określone w art. 34 § 1 k.k. Dolna granica tej kary to 1 miesiąc, a górna – 12 miesięcy, z zastrzeżeniem, że jeśli ustawa stanowi inaczej, to wymiar tej kary może być inny. Analogicznie jak w Kodeksie karnym z 1969 r., obowiązujący Kodeks karny przewiduje wymierzenie kary ograniczenia wolności nie tylko wtedy, gdy jest wskazana w przepisie, ale również na podstawie art. 58 § 3 k.k. W świetle pierwotnej treści tego przepisu, jeżeli przestępstwo było zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd mógł orzec zamiast kary pozbawienia wolności grzywnę albo karę ograniczenia wolności, w szczególności jeżeli równocześnie orzekł środek karny. Zastosowanie tego przepisu było wyłączone w stosunku do sprawcy występku umyślnego, który był uprzednio skazany na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 6 miesięcy bez warunkowego zawieszenia jej wykonania (art. 58 § 4 k.k.)¹⁹. Na mocy ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, obowiązującej od 8 czerwca

---

¹⁸ Na mocy ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, obowiązującej od 8 czerwca 2010 r. (Dz. U. Nr 206, poz. 1589), uległy zmianie przepisy art. 35 § 1 i 2 k.k. w ten sposób, że zrezygnowano z określania instytucji, w których ma być wykonywana kara ograniczenia wolności, oraz wyeliminowano zapis, że rodzaj pracy oraz cel społeczny, na rzecz którego dokonywane jest potrącenie z wynagrodzenia za pracę, ma być wskazany przez sąd.

¹⁹ Możliwość zastosowania instytucji przewidzianej w art. 58 § 3 k.k. została wyłączona także w stosunku do sprawcy występku o charakterze chuligańskim – na mocy ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 226, poz. 1648), a następnie wobec sprawców przestępstwa z art. 178a § 4 k.k. – na podstawie ustawy z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 40, poz. 227); na podstawie cytowanej w przypisie 12 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. zniesiono zakaz stosowania art. 58 § 3 k.k. wobec sprawcy występku umyślnego, który był uprzednio skazany na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 6 miesięcy bez warunkowego zawieszenia jej wykonania.

2010 r.²⁰, uległ zmianie przepis art. 58 § 3 k.k. w ten sposób, że podwyższono górną granicę kary ograniczenia wolności do lat 2 oraz wskazano, że wymierza się ją w miesiącach i latach. W wyniku tego zabiegu legislacyjnego wprowadzono możliwość orzekania kary ograniczenia wolności w wymiarze przekraczającym 12 miesięcy w sytuacji orzekania jej zamiast kary pozbawienia wolności za przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat.

W Kodeksie karnym nie ma możliwości orzeczenia kary ograniczenia wolności poniżej 1 miesiąca. Wniosek taki nasuwa się na podstawie analizy treści art. 60 § 7 k.k., zgodnie z którym jeżeli czyn jest zagrożony alternatywnie karami grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności, nadzwyczajne złagodzenie kary polega na odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczeniu środka karnego wymienionego w art. 39 pkt 2-8 k.k. Modyfikację górnej granicy kary ograniczenia wolności przewiduje art. 86 § 1 k.k., wskazując, że karę łączną orzeka się w granicach od najwyższej z kar orzeczonych za poszczególne przestępstwa do ich sumy, a łączna kara ograniczenia wolności nie może przekroczyć 2 lat²¹. Popętnienie przez sprawcę przestępstw w warunkach ciągu przestępstw, opisanego w art. 91 k.k., również może implikować podniesienie górnej granicy orzekanej kary ograniczenia wolności. W takiej sytuacji sąd ma możliwość orzeczenia kary do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę (art. 91 § 1 k.k.). Jeżeli sprawca został skazany dwoma lub więcej wyrokami za przestępstwa należące do ciągu przestępstw, orzeczona w wyroku łącznym kara nie może przekroczyć górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę, przewidzianego w przepisie, którego znamiona każde z tych przestępstw wyczerpuje (art. 91 § 3 k.k.). W przypadku kary ograniczenia wolności jej górna granica wskazana w przepisie art. 34 § 1 k.k. – 12 miesięcy, zwiększona o połowę, wynosi 18 miesięcy.

---

²⁰ Dz. U. Nr 206, poz. 1589.

²¹ Powyższy przepis uległ zmianie na podstawie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, obowiązującej od 8 czerwca 2010 r. (Dz. U. Nr 206, poz. 1589). Przed wejściem w życie tej ustawy górna granica kary łącznej ograniczenia wolności orzekanej wynosiła 18 miesięcy.

2. KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI ORZEKANA ZA WYKROCZENIA

Poprzedniczką kary ograniczenia wolności orzekanej za wykroczenia była kara pracy poprawczej. Funkcjonowała ona między innymi na podstawie ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym²² do chwili wejścia w życie ustawy z dnia 2 grudnia 1958 r. o zmianie ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym²³, która wyeliminowała karę pracy poprawczej z katalogu kar. Kara pracy poprawczej polegała na potrąceniu z wynagrodzenia osoby ukaranej 20% na rzecz Skarbu Państwa. Osoby zatrudnione w jednostkach gospodarki społecznej, we władzach, urzędach, instytucjach i zakładach państwowych lub społecznych, odbywały tę karę w miejscu zatrudnienia, natomiast inne osoby wykonywały tę karę w miejscu wskazanym przez organ właściwy do jej wykonania. W celu wykonania kary pracy poprawczej istniała możliwość wyznaczenia osobie ukaranej zamiast pracy za wynagrodzeniem pracy bez wynagrodzenia, przyjmując jeden dzień pracy bez wynagrodzenia za trzy do pięciu dni wynagrodzonej pracy poprawczej (art. 10 o.k.s.). Karę tę orzekano w wymiarze od 1 dnia do 3 miesięcy. Wymierzana była w dniach, tygodniach i miesiącach (art. 8 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 o.k.s.).

W projekcie prawa o wykroczeniach z 1970 r. przewidziano wprowadzenie do prawa wykroczeń kary ograniczenia wolności w wymiarze od 1 miesiąca do 3 miesięcy. Kara ta miała trzy formy:

- wykonywanie nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele publiczne w wymiarze od 20 do 50 godzin w stosunku miesięcznym (art. 21 § 1 projektu);
- potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo cel społeczny wskazany przez organ wykonujący tę karę, przy czym ta postać kary mogła być orzekana tylko w stosunku do osób zatrudnionych w uspołecznionym zakładzie pracy (art. 21 § 2 projektu);
- skierowanie osoby niepozostającej w stosunku zatrudnienia do odpowiedniego uspołecznionego zakładu pracy w celu wykonania tam pracy²⁴.

W uzasadnieniu projektu wskazano między innymi, że celem poszerzenia katalogu kar jest indywidualizacja stosowanych środków oraz wymierzenie jak najodpowiedniejszej kary ze względów racjonalizacyjnych i ogólnoprewen-

²² Dz. U. Nr 66, poz. 454 (dalej cyt.: o.k.s.).

²³ Dz. U. Nr 77, poz. 396.

²⁴ Prawo o wykroczeniach (projekt), Warszawa 1970, s. 14-15.

cyjnych²⁵. W ustawie z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń²⁶, obowiązującej do chwili obecnej pomimo licznych zmian, przewidziano karę ograniczenia wolności jako jedną z sankcji. W pierwotnej wersji tej ustawy kara ta miała trwać najkrócej 1 miesiąc, a najdłużej 3 miesiące. Również istniały trzy formy wykonywania tej kary, analogiczne jak w opisanym wyżej projekcie (art. 21 § 1 k.w.)²⁷. Wskazywano, że postać tej kary, polegająca na wykonywaniu nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele publiczne, powinna być stosowana wobec sprawców wykroczeń chuligańskich oraz osób uchylających się od pracy. Gdy sprawca pozostawał w stosunku zatrudnienia, praca miała być wykonywana poza normalnymi godzinami jego pracy²⁸. Różnica między drugą i trzecią postacią wykonywania kary ograniczenia wolności sprowadzała się do tego, że w drugiej formie wykonywania tej kary ukarany wykonywał dotychczasową pracę, a istotą trzeciej formy było skierowanie ukaranego do pracy w uspołecznionym zakładzie pracy²⁹. Przepis art. 21 k.w. kilkakrotnie ulegał nowelizacji³⁰. Zmiana tego przepisu, która nastąpiła na podstawie ustawy z dnia 28 sierpnia 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawy o ustroju kolegium do spraw wykroczeń, ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych

---

²⁵ Tamże, s. 106-107.

²⁶ Dz. U. Nr 12, poz. 114 (dalej cyt.: k.w.).

²⁷ Na podstawie ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz. U. Nr 20, poz. 135) zmieniono art. 21 § 1 k.w. w ten sposób, że wskazano, że dozorowana praca może być wykonywana tylko w uspołecznionych zakładach pracy i instytucjach użyteczności publicznej, zrezygnowano z zakazu uzyskiwania wyższego wynagrodzenia w okresie odbywania tej kary, a także doprecyzowano, że potrącenie można orzec na rzecz tego zakładu, w którym kara jest wykonywana, na potrzeby związane z wykonywaniem kary albo na cel społeczny wskazany przez organ orzekający.

²⁸ A. M a r e k, *Polskie prawo wykroczeń*, Warszawa 1981, s. 116-117.

²⁹ T. G r z e g o r c z y k, A. G u b i Ń s k i, *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1996, s. 137.

³⁰ Pierwsza nowelizacja nastąpiła na podstawie ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach – Dz. U. Nr 20, poz. 135, obowiązującej od dnia 1 lipca 1988 r. Określono, że odbywanie kary ograniczenia wolności może nastąpić tylko w odpowiednim uspołecznionym zakładzie pracy lub instytucji użyteczności publicznej. Usunięto zakaz przyznania skazanemu wyższego wynagrodzenia w czasie odbywania kary ograniczenia wolności, pozostawiono jednak zakaz przeniesienia go na wyższe stanowisko służbowe oraz wskazano, że potrącenie może nastąpić tylko na rzecz zakładu, w którym wykonywana jest kara ograniczenia wolności, na potrzeby tego zakładu związane z wykonywaniem tej kary oraz na cel społeczny wskazany przez organ orzekający. Kolejne nowelizacje zostaną przytoczone w dalszych przypisach.

innych ustaw³¹, obowiązującej od dnia 1 września 1998 r., dotyczyła zmniejszenia maksymalnego wymiaru godzin tej kary z 50 do 40 oraz określenia miejsc, w których może być odbywana kara ograniczenia wolności. Ponadto istotnie zmieniono treść art. 21 § 3 k.w. w ten sposób, że zrezygnowano z trzeciej formy wykonywania kary ograniczenia wolności, a w zamian wskazano, że miejsce, czas, rodzaj lub sposób wykonywania obowiązku pracy sąd określa po wysłuchaniu skazanego³². Najistotniejszą zmianą dokonaną na podstawie tej ustawy było zmniejszenie wymiaru kary ograniczenia wolności poprzez wskazanie, że trwa ona 1 miesiąc, co nastąpiło poprzez nowelizację art. 20 § 1 k.w. Według aktualnej treści art. 21 k.w. kara ograniczenia wolności ma dwie formy:

– wykonywanie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w odpowiednim zakładzie pracy, placówce służby zdrowia, opieki społecznej, organizacji lub instytucji niosącej pomoc charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej w wymiarze od 20 do 40 godzin;

– potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez organ orzekający; ta postać kary może być orzekana jedynie w stosunku do osób zatrudnionych, a osoba taka nie może rozwiązać stosunku pracy bez zgody sądu, przy czym obie te postaci są połączone z innymi ograniczeniami, wskazanymi w art. 20 § 2 k.w.

W uzasadnieniu projektu Kodeksu wykroczeń przygotowanego przez Komisję do spraw reformy prawa karnego (zespół do spraw ujednoczenia rozwiązań prawa karnego i prawa o wykroczeniach) w lutym 1991 r., postulowano wyeliminowanie kary ograniczenia wolności z katalogu kar. Jako powody wskazywano:

– trudności z wykonywaniem tej kary;
– znaczne koszty jej wykonania, niewspółmierne do rezultatów;
– niezgodność z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski w przedmiocie zakazu pracy przymusowej³³.

Kara ograniczenia wolności powinna pozostać w katalogu kar orzekanych za wykroczenia. W niektórych przypadkach, zwłaszcza co do osób, które

---

³¹ Dz. U. Nr 113, poz. 717.

³² Przepis 21 § 3 k.w. został ostatecznie uchylony na podstawie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw – Dz. U. Nr 206, poz. 1589 z późn. zm., obowiązującej od dnia 8 czerwca 2010 r.

³³ Projekt kodeksu wykroczeń, redakcja z lutego 1991 roku, Warszawa 1991, s. 10-11.

popęłniły czyny z art. 51 § 1 lub 2 k.w. (zakłócenie spokoju i porządku publicznego, także pod wpływem alkoholu oraz gdy czyn ma charakter chuligański), z art. 52 § 1 k.w. (naruszenie zasad uczestnictwa w zgromadzeniach oraz zwoływanie nielegalnych zgromadzeń), z art. 66 § 1 k.w. (wprowadzenie w błąd instytucji użyteczności publicznej albo innego organu ochrony bezpieczeństwa, porządku publicznego lub zdrowia poprzez fałszywy alarm), z art. 76 k.w. (rzucanie przedmiotami w pojazd mechaniczny będący w ruchu), a przede wszystkim wobec sprawców wykroczeń przeciwko mieniu (art. 119-129 k.w.) oraz przeciwko obyczajności publicznej (art. 140-142 k.w.), zasadne byłoby orzeczenie tej kary. Przytoczone powyżej argumenty twórców projektu z lutego 1991 r. są trafne. Jednak zamiast eliminacji kary ograniczenia wolności jako sankcji za wykroczenia, znacznie korzystniejsze byłoby podjęcie wszelkich możliwych działań, które mogłyby przyczynić się do zwiększenia jej efektywności. W tym celu należałoby przede wszystkim przeprowadzić szczegółowe badania nad jej skutecznością, a następnie – na ich podstawie – podjąć próbę takiego przemodelowania tej kary, aby osiągała jak najlepsze cele przy angażowaniu możliwie jak najmniejszych środków finansowych na jej realizację.

3. KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI ORZEKANA ZA PRZESTĘPSTWA SKARBOWE

Obecnie problematyka odpowiedzialności za przestępstwa skarbowe jest uregulowana w ustawie z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy³⁴. Jej poprzedniczką była ustawa karna skarbową z dnia 26 października 1971 r.³⁵ W świetle art. 8 pkt 2 u.k.s. kara ograniczenia wolności należała do katalogu kar orzekanych za przestępstwa skarbowe. Do wymiaru tej kary oraz sposobu jej wykonywania miały odpowiednie zastosowanie przepisy Kodeksu karnego z 1969 r. (art. 2 u.k.s.). W art. 9 u.k.s. była przewidziana możliwość orzeczenia kary ograniczenia wolności zamiast kary pozbawienia wolności, jeżeli były spełnione łącznie następujące przesłanki:

– przestępstwo było zagrożone karą pozbawienia wolności o dolnej granicy zagrożenia nie wyższej niż 3 miesiące;

---

³⁴ Tekst jedn.: Dz. U. 2013, Nr 186 (dalej cyt.: k.k.s.).

³⁵ Dz. U. Nr 28, poz. 260 z późn. zm. (dalej cyt.: u.k.s.).

– wymierzona za to przestępstwo kara pozbawienia wolności nie byłaby surowsza od roku;

– wymierzenie kary pozbawienia wolności było niecelowe.

Ponadto wymierzając karę ograniczenia wolności za przestępstwo skarbowe, w związku z którym nastąpiło uszczuplenie należności państwowej, sąd mógł zobowiązać skazanego do zapłacenia tej należności w terminie oznaczonym w wyroku (art. 9 § 2 u.k.s.). Przepis ten został znowelizowany na podstawie ustawy z dnia 3 lipca 1998 r. o zmianie ustawy karnej skarbowej³⁶, która weszła w życie w dniu 1 września 1998 r. Według nowej treści tego przepisu, jeżeli przestępstwo skarbowe było zagrożone karą pozbawienia wolności, sąd mógł orzec zamiast tej kary karę ograniczenia wolności, w szczególności jeżeli orzekał równocześnie środek karny określony w art. 13 § 1 pkt 2, 3 i 6 u.k.s. Podkreślić należy, że sąd miał możliwość wymierzenia grzywny obok kary ograniczenia wolności orzekanej na podstawie powołanego przepisu art. 9 u.k.s. zamiast kary pozbawienia wolności, co na gruncie Kodeksu karnego było niedopuszczalne³⁷.

W ustawie karnej skarbowej brak było możliwości wymierzenia kary ograniczenia wolności poniżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, co wynikało z treści art. 23 u.k.s., określającego zasady nadzwyczajnego złagodzenia kary. W przypadku nadzwyczajnego obostrzenia kary, którego zasady zostały uregulowane w art. 26 u.k.s., sąd mógł orzec karę ograniczenia wolności zamiast kary grzywny. Ustawa nie przewidywała jednak możliwości orzeczenia kary ograniczenia wolności powyżej jej górnej granicy³⁸. Za wykroczenia skarbowe jedyną sankcją była kara pieniężna (art. 35 u.k.s.), co wskazywało na priorytet środków dolegliwości ekonomicznej³⁹.

Kodeks karny skarbowy przewiduje obecnie karę ograniczenia wolności jako jedną z sankcji orzekanych za przestępstwa skarbowe (art. 22 § 1 pkt 2 k.k.s.). Wymiar tej kary oraz sposób jej wykonywania określają przepisy art. 34-36 k.k., które mają zastosowanie na podstawie art. 26 § 4 k.k.s. Kara ograniczenia wolności za przestępstwa skarbowe zawiera wiele odrębności

---

³⁶ Dz. U. Nr 108, poz. 682.

³⁷ Z. R a d z i k o w s k a, *Założenia systemu wymiaru kary w polskim prawie karno-skarbowym*, Kraków 1986, s. 41.

³⁸ K. S i t k o w s k a, R. S t e f a ń s k i, T. S t ę p i e ń, *Odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, Warszawa 1996, s. 24, 27.

³⁹ Z. S i w i k, *System środków penalnych w prawie karnym skarbowym*, Wrocław 1986, s. 97.

w stosunku do tej kary określonej w Kodeksie karnym. Pierwsza z nich dotyczy zasad orzekania kary ograniczenia wolności zamiast kary pozbawienia wolności. Kwestia ta jest uregulowana w przepisie art. 26 § 1 k.k.s. Zgodnie z powołanym przepisem, jeżeli przestępstwo skarbowe jest zagrożone karą pozbawienia wolności, sąd może orzec zamiast niej karę ograniczenia wolności, w szczególności jeżeli orzeka równocześnie środek karny wymieniony w art. 22 § 2 pkt 2-6 k.k.s., co nie stoi na przeszkodzie wymierzeniu także kary grzywny grożącej za to przestępstwo obok kary ograniczenia wolności. Możliwość ta jest wyłączona w stosunku do sprawcy przestępstwa skarbowego popełnionego w warunkach skutkujących nadzwyczajnym obostrzeniem kary, przewidzianych w art. 37 § 1 k.k.s. i w art. 38 § 2 k.k.s., z pewnymi wyjątkami wskazanymi w art. 37 § 2 i 3 k.k.s. oraz w art. 38 § 3 k.k.s.⁴⁰ Do tych wyjątków należy uiszczenie w całości wymagalnej należności publicznoprawnej przed zakończeniem przewodu sądowego w pierwszej instancji w przypadku, gdy w związku z przestępstwem skarbowym nastąpiło jej uszczuplenie, a także zapobiegnięcie przez sprawcę popełnieniu przestępstwa skarbowego przez odstąpienie od udziału w zorganizowanej grupie lub związku i ujawnienie przed organem ścigania istotnych okoliczności zamierzonego przestępstwa skarbowego. W przypadku, gdy przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności i karą grzywny, a sąd wymierza karę ograniczenia wolności zamiast kary pozbawienia wolności na podstawie art. 26 § 1 k.k.s., wtedy ma obowiązek orzeczenia kary grzywny obok kary ograniczenia wolności⁴¹. Granice orzekanej na podstawie art. 26 § 1 k.k.s. kary ograniczenia wolności nie ulegają zmianie. Istotną różnicą w stosunku do Kodeksu karnego jest możliwość wymierzenia kary grzywny obok kary ograniczenia wolności orzekanej zamiast kary pozbawienia wolności, gdy kara ta była przewidziana obok kary pozbawienia wolności⁴².

---

⁴⁰ Przytoczona powyżej aktualna treść przepisu została nadana na podstawie ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 178, poz. 1479). W pierwotnym brzmieniu stosowanie art. 26 § 1 k.k.s. było wyłączone wobec sprawcy umyślnego przestępstwa skarbowego, który był uprzednio skazany na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 6 miesięcy bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Ponadto w wyniku tej zmiany powołanego przepisu rozszerzono katalog środków karnych, których orzeczenie obok kary mogłoby spowodować wymierzenie kary ograniczenia wolności zamiast kary pozbawienia wolności. W brzmieniu sprzed nowelizacji znajdowało się wskazanie, że były to środki wymienione w art. 22 § 2 pkt 2, 3, 5 i 6 k.k.s.

⁴¹ Pogląd taki wyraził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 23 maja 1979 r., VI KZP 9/79, OSNKW 1979, nr 7-8, poz. 78.

⁴² W. K o t o w s k i, B. K u r z ę p a, *Komentarz do Kodeksu karnego skarbowego*, Warszawa 2000, s. 67.

Kolejną odrębnością jest obligatoryjne określenie obowiązku uiszczenia wymagalnej należności publicznoprawnej w całości w wyznaczonym terminie. Dotyczy to sytuacji wymierzenia kary ograniczenia wolności za przestępstwo skarbowe, w związku z którym nastąpiło uszczuplenie takiej należności (art. 26 § 2 k.k.s.). Na gruncie przepisów Kodeksu karnego skarbowego brak jest możliwości orzeczenia kary ograniczenia wolności poniżej jej dolnej granicy. Wynika to z treści art. 36 § 1 k.k.s., według którego jednym ze sposobów nadzwyczajnego złagodzenia kary jest wymierzenie kary ograniczenia wolności zamiast kary pozbawienia wolności. W przypadku nadzwyczajnego obostrzenia kary, kara ograniczenia wolności może być orzeczona w dwóch przypadkach:

– jeżeli przestępstwo jest zagrożone tylko karą grzywny do 360 stawek dziennych – w takim przypadku sąd wymierza karę ograniczenia wolności lub karę pozbawienia wolności do 6 miesięcy;

– jeżeli przestępstwo jest zagrożone tylko karą grzywny przekraczającą 360 stawek dziennych – w tej sytuacji sąd wymierza karę ograniczenia wolności lub karę pozbawienia wolności do roku.

W obu przypadkach sąd może orzec karę grzywny obok kary pozbawienia wolności lub ograniczenia wolności (art. 38 § 1 pkt 1 i 2 k.k.s.). Kara ograniczenia wolności nadzwyczajnie obostrzona nie może przekraczać 2 lat⁴³. Taka sama górna granica kary ograniczenia wolności jest przewidziana w sytuacji orzekania kary łącznej za zbieg przestępstw skarbowych lub przestępstwa skarbowego i innego przestępstwa określonego w ustawie karnej (art. 39 § 1 k.k.s.)⁴⁴. Górna granica kary ograniczenia wolności jest podwyższona do 18 miesięcy, gdy sąd orzeka karę łączną za dwa albo więcej ciągów przestępstw skarbowych albo ciąg przestępstw skarbowych i przestępstwo skarbowe (art. 40 § 3 k.k.s.). Górna granica kary ograniczenia wolności może być obniżona do 2/3, w sytuacji gdy w czasie popełnienia przestępstwa skarbowego zdolność sprawcy do rozpoznania znaczenia czynu

---

⁴³ Według pierwotnego brzmienia tego przepisu, kara ograniczenia wolności nadzwyczajnie obostrzona nie mogła przekroczyć 18 miesięcy. Obecna treść przepisu została nadana na podstawie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, obowiązującej od 8 czerwca 2010 r. (Dz. U. Nr 206, poz. 1589).

⁴⁴ W pierwotnym brzmieniu ta górna granica wynosiła 18 miesięcy. Aktualna treść powołanego przepisu została zredagowana na podstawie ustawy wskazanej w przypisie 37.

lub kierowania postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona (art. 11 § 2 k.k.s.) oraz w przypadku usiłowania popełnienia przestępstwa skarbowego (art. 21 § 2 k.k.s.). Zgodnie z treścią art. 21 § 1 k.k.s., usiłowanie przestępstwa skarbowego zagrożonego karą nieprzekraczającą roku pozbawienia wolności lub karą łagodniejszą jest karalne tylko wtedy, gdy Kodeks karny skarbowy tak stanowi. W Kodeksie karnym skarbowym nie przewidziano możliwości orzekania kary ograniczenia wolności za wykroczenia skarbowe. Jedyną sankcją za te czyny jest kara grzywny określona kwotowo (art. 47 § 1 k.k.s.).

4. KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI ORZEKANA ZA PRZESTĘPSTWA POPEŁNIONE PRZEZ ŻOŁNIERZY

Kara ograniczenia wolności orzekana w stosunku do żołnierzy została wprowadzona na podstawie Kodeksu karnego z 1969 r. Do tej kary miały zastosowanie przepisy części ogólnej Kodeksu karnego, jeżeli część wojskowa nie zawierała przepisów odmiennych (art. 289 § 1 d.k.k.). Sąd mógł wymierzyć karę ograniczenia wolności w przypadku uznania, że kara aresztu wojskowego, w razie jej orzeczenia, nie przekroczyłaby 6 miesięcy. Kara ograniczenia wolności mogła być orzeczona w stosunku do następujących żołnierzy: oficera, chorążego, każdego żołnierza służby zawodowej, okresowej i nadterminowej.

Kara ograniczenia wolności trwała najkrócej miesiąc, najdłużej rok (art. 294 § 2 d.k.k.). W czasie jej odbywania skazany był zobowiązany do pozostawania w określonym miejscu w czasie od zakończenia zajęć służbowych do capstrzyku przez 2 dni w tygodniu, a nadto w czasie od pobudki do capstrzyku w każdy dzień uznany za wolny od pracy. Ponadto był pozbawiony prawa sprawowania funkcji w organizacjach społecznych działających w wojsku, nie mógł otrzymać urlopu wypoczynkowego i nie mógł być mianowany na wyższy stopień wojskowy ani wyznaczony na wyższe stanowisko służbowe. Wymierzając karę ograniczenia wolności, sąd mógł orzec potrącenie od 10 do 25% uposażenia na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez sąd, zobowiązać skazanego do naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej przestępstwem, lub zobowiązać skazanego do przeproszenia pokrzywdzonego (art. 294 § 3 i 4 d.k.k.). Potrącenie z uposażenia mogło zostać orzeczone na okres krótszy niż kara ograniczenia

wolności⁴⁵. Kara ta mogła być wykonywana jedynie w stosunku do osoby, która w chwili jej wykonywania nadal posiadała status oficera, chorążego lub żołnierza służby zawodowej, okresowej i nadterminowej⁴⁶.

W Kodeksie karnym z 1997 r. odmiennie jest uregulowany sposób wymierzania kary ograniczenia wolności wobec osób cywilnych i żołnierzy. W sytuacji, gdy w chwili orzekania sprawca nie jest już żołnierzem, karę ograniczenia wolności należy mu wymierzyć na podstawie przepisów części ogólnej ze wszystkimi konsekwencjami⁴⁷. Na gruncie obecnie obowiązującego Kodeksu karnego kara ograniczenia wolności może być orzekana wobec wszystkich żołnierzy, a nie tylko co do żołnierzy niektórych kategorii, jak było to pod rządami Kodeksu karnego z 1969 r. Ponadto kara ta jako sankcja znajduje się zarówno w części ogólnej, jak i w części wojskowej Kodeksu karnego⁴⁸. Kara ograniczenia wolności orzekana wobec żołnierzy polega na pozostawaniu w określonym miejscu w dyspozycji przełożonego 2 dni w tygodniu przez 4 godziny od zakończenia zajęć służbowych. Ponadto w czasie wykonywania tej kary skazany nie może być mianowany na wyższy stopień wojskowy ani wyznaczony na wyższe stanowisko służbowe. Nie może również brać udziału w uroczystościach i paradach organizowanych w jednostce wojskowej lub z udziałem jednostki. Ponadto sąd może dodatkowo orzec potrącenie miesięcznego uposażenia w wysokości od 5 do 15% na wskazany cel społeczny (art. 323 § 2 i 3 k.k.). Sąd może orzec karę ograniczenia wolności wobec żołnierza również w sytuacji, gdy wymierzona za przestępstwo kara aresztu nie byłaby surowsza od roku – na podstawie art. 330 k.k. Jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd w stosunku do żołnierza może orzec karę ograniczenia wolności na podstawie art. 330 k.k. w zw. z art. 329 k.k.⁴⁹

---

⁴⁵ Pogląd taki wyraził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 marca 1973 r. (U 5/71, OSNKW 1972, nr 10, poz. 130).

⁴⁶ Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 czerwca 1973 r. (U 3/71, OSNKW 1971, nr 9, poz. 134) wyraził stanowisko, zgodnie z którym postępowanie wykonawcze należało umorzyć na podstawie art. 17 § 1 k.k.w., jeżeli oficer, chorąży lub żołnierz służby zawodowej, okresowej i nadterminowej, prawomocnie skazany na karę ograniczenia wolności na podstawie art. 294 k.k. z 1969 r., został zwolniony z czynnej służby wojskowej przed wykonaniem kary ograniczenia wolności.

⁴⁷ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2003 r. (WK 46/02, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 59).

⁴⁸ W. M a r c i n k o w s k i, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 139.

⁴⁹ Por. pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 października 2001 r.

5. KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI ORZEKANA ZA WYKROCZENIA POPEŁNIONE PRZEZ ŻOŁNIERZY

Zasady odpowiedzialności żołnierzy za wykroczenia zależą od tego, czy wykroczenie zostało popełnione w związku ze służbą wojskową, czy też nie miało takiego związku. Kwestia ta szczegółowo uregulowana jest w art. 10 § 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia⁵⁰. Zgodnie z treścią powołanego przepisu, wojskowe sądy garnizonowe orzekają w następujących sprawach:

1) o wykroczenia popełnione przez żołnierzy w czynnej służbie wojskowej: przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, w obrębie obiektu wojskowego lub wyznaczonego miejsca przebywania, na szkodę wojska lub z naruszeniem obowiązku wynikającego ze służby wojskowej, za granicą, podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz.U. Nr 62, poz. 1117 z późn. zm.);

2) w sprawach o wykroczenia popełnione przez żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, o ile ustawa lub umowa międzynarodowa, której Rzeczypospolita Polska jest stroną, nie stanowi inaczej.

Takie zasady odpowiedzialności żołnierzy za wykroczenia obowiązują od dnia 1 stycznia 2009 r., to jest od chwili wejścia w życie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁵¹. Według pierwotnej treści art. 10 § 1 k.p.w., sądy wojskowe garnizonowe orzekały w sprawach o wykroczenia popełnione przez żołnierzy w czynnej służbie wojskowej oraz żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli pozostawały w związku z pełnieniem

---

(WA 25/01, OSNKW 2002, nr 1-2, poz. 6). Przeciwnie stanowisko zajął W. Marcinkowski w głosie częściowo krytycznej do tego wyroku, opublikowanej w „Prokuraturze i Prawie” 2003, nr 10, s. 111-112, w której stwierdził, że unormowania art. 329 k.k. w zw. z art. 330 k.k. i art. 58 § 3 k.k. są zbieżne, ale nie tożsame, co w konsekwencji nie wyłącza stosowania art. 58 § 3 k.k. w stosunku do żołnierzy.

⁵⁰ Tekst jedn.: Dz. U. 2013, Nr 395 (dalej cyt.: k.p.w.).

⁵¹ Dz. U. Nr 237, poz. 1651.

obowiązków służbowych, o ile ustawa lub umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, nie stanowiła inaczej. Ściganie wykroczenia popełnionego przez żołnierza w czynnej służbie wojskowej, opisanego w pkt 1, następuje na żądanie dowódcy jednostki wojskowej lub kierownika instytucji cywilnej, w której żołnierz pełni służbę (art. 86a § 1 k.p.w.). Osoby te w razie odstąpienia od żądania ścigania wykroczenia wszczynają wobec sprawcy tego czynu postępowanie dyscyplinarne albo wydają polecenie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, bądź występują z wnioskiem w tej sprawie do innego przełożonego dyscyplinarnego (art. 86a § 2 k.p.w.). Wyjątek dotyczy wykroczeń, za które można orzec albo orzeka się środki karne zakazu prowadzenia pojazdów, przypadku przedmiotów lub nawiązki. W takiej sytuacji o popełnieniu przez żołnierza wykroczenia zawiadamia się prokuratora wojskowego (art. 86a § 3 k.p.w., art. 86 § 1 k.p.w.). Wykonanie kary ograniczenia wolności wobec żołnierza, poza wypadkami wskazanymi w art. 10 § 1 k.p.w., następuje na takich samych zasadach jak wobec każdego innego sprawcy, a więc wymiar tej kary wynosi 1 miesiąc.

6. NOWE PERSPEKTYWY W ZAKRESIE KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI

Obecnie poszukuje się rozwiązań, które mogłyby podnieść poziom efektywności kary ograniczenia wolności. Jednym z przejawów tych działań jest projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego⁵². W świetle art. 34 § 1a projektu, kara ograniczenia wolności miałyby polegać na:

- 1) obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne;
- 2) obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego;
- 3) obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 3-5, 6a-7a projektu;
- 4) potrąceniu od 10% do 20% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd.

Obowiązki i potrącenie, o których mowa w art. 34 § 1a projektu, mogą być wykonywane łącznie lub osobno (art. 34 § 1b projektu). Z powyższego

---

⁵² Jest to projekt z dnia 5 listopada 2013 r., <http://bis.ms.gov.pl/pl/dzialanosc/komisje-kodyfikacyjne> [dostęp: 16 listopada 2013].

wynika, że twórcy projektu postanowili gruntownie przebudować karę ograniczenia wolności. Przede wszystkim postulują wprowadzenie czterech zasadniczych sposobów wykonywania tej kary, zamiast dwóch obecnie obowiązujących (wykonywanie nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz potrącenie z wynagrodzenia za pracę). Wskazanie obowiązków wymienionych w art. 72 § 1 pkt 3-5, 6a-7a projektu oraz pozostawanie w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, jako samoistnych elementów realizacji tej kary, stanowi nowe rozwiązanie, które należy ocenić pozytywnie. Z pewnością przyczyniłoby się ono do istotnego poszerzenia kategorii sprawców, wobec których kara ograniczenia wolności mogłaby być orzeczona, np. o sprawców niepełnosprawnych czy takich, którzy z różnych względów nie chcą wykonywać nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne ani też nie pozostają w stałym zatrudnieniu.

W projekcie przewidziano obniżenie górnej granicy kwoty, która może ulec potrąceniu, z 25% do 20%. Ponadto dopuszczono możliwość takiego ukształtowania kary ograniczenia wolności, że będzie ona mogła jednocześnie polegać na wykonywaniu nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz potrąceniu z wynagrodzenia za pracę, co aktualnie jest niedopuszczalne. Istotną nowością jest wprowadzenie możliwości monitorowania pozostawania skazanego w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu poprzez system dozoru elektronicznego. Niewątpliwie takie rozwiązanie przyczyniłoby się do skutecznego egzekwowania kary ograniczenia wolności, gdyż skazany miałby świadomość, że niezastosowanie się do nałożonych na niego obowiązków od razu będzie znane organom wykonującym karę. Twórcy projektu wykluczyli możliwość warunkowego zawieszenia wykonania kary ograniczenia wolności (art. 70 § 1 projektu). Rozwiązanie to budzi wątpliwości. Skoro bowiem pozostawiono możliwość warunkowego zawieszenia kary grzywny oraz kary pozbawienia wolności, to nie wydaje się zasadne wykluczenie takiej możliwości w stosunku do kary ograniczenia wolności.

Nowością jest rozróżnienie okresu trwania kary ograniczenia wolności w zależności od sposobu jej wykonywania. Generalną zasadą jest, że kara ta trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 2 lata (art. 34 § 1 projektu). Jednak jeśli na skazanego nałożono obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, nie może on być orzeczony na okres dłuższy niż 12 miesięcy oraz dłuższy niż 24 godziny w stosunku tygodniowym i 12 godzin w stosunku dziennym (art. 35 § 3 projektu). Analogicznie w przypadku orzeczenia kary ograniczenia wolności w postaci obowiązku wykony-

wania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne przyjęto, że maksymalny okres jej wykonywania to 1 rok (art. 35 § 1 projektu). Należy wskazać, że niezrozumiałe jest, dlaczego w przypadku obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu jest mowa o okresie 12 miesięcy, a w przypadku wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne – 1 roku. Do tego rozwiązania zdaniem autora należy podejść z dużą ostrożnością, gdyż niepotrzebnie komplikuje ono obraz tej kary. Zgodnie z ogólnymi dyrektywami sądowego wymiaru kary, sąd ma obowiązek wymierzyć karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, mając na uwadze, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniała stopień społecznej szkodliwości czynu, realizowała cele zapobiegawcze i wychowawcze w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa (art. 53 § 1 k.k.). Uwzględniając więc okoliczności konkretnej sprawy, sąd, decydując się na wymierzenie kary ograniczenia wolności, ma obowiązek tak ją ukształtować, aby jak najlepiej spełniła swoje cele. Nie wydaje się, aby rozróżnienie okresów jej wykonywania w zależności od obowiązków nałożonych na sprawcę, przyczyniło się do zwiększenia jej skuteczności. Skoro więc nie jest to niezbędne dla jej efektywności, należałoby rozważyć wyeliminowanie tego rozwiązania. Na pozytywną ocenę zasługuje określenie przez twórców projektu tygodniowego i dziennego okresu realizacji obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu. Zasadne byłoby rozważenie możliwości rozszerzenia zakresu obowiązków orzekanych w ramach kary ograniczenia wolności o obowiązek wskazany w art. 72 § 1 pkt 8 k.k. – inne stosowne zachowanie, jeżeli może to zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa⁵³. Przyczyniłoby się to do zwiększenia jej efektywności, gdyż sąd wymierzający karę, miałby większe możliwości jak najlepszego dostosowania jej do konkretnego sprawcy. Podsumowując należy stwierdzić, że kara ograniczenia wolności ma w sobie bardzo duży potencjał i odpowiednie jej ukształtowanie może przyczynić się do tego, że stanie się ona nie tylko najczęściej orzekaną karą wobec sprawców przestępstw małego i średniego kalibru, ale zarazem skutecznym narzędziem w zapobieganiu powrotowi do przestępstwa.

---

⁵³ Przeciwne stanowisko prezentuje M. Szewczyk, według której w celu klarowności kary ograniczenia wolności powinno się wyeliminować możliwość orzekania obowiązków probacyjnych wymienionych w art. 72 § 1 k.k. w zw. z art. 36 § 2 k.k. (S z e w c z y k, *O nowy kształt kary ograniczenia wolności*, s. 525).

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

- Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym, Dz. U. Nr 66, poz. 454.
- Ustawa z dnia 2 grudnia 1958 r. o zmianie ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym, Dz. U. Nr 77, poz. 396.
- Ustawa z dnia 14 maja 1969 r. – Kodeks karny, Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz. U. Nr 12, poz. 114
- Ustawa karna skarbową z dnia 26 października 1971 r., Dz. U. Nr 28, poz. 260 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz. U. Nr 23, poz. 100.
- Ustawa z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz. U. Nr 20, poz. 135.
- Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym, Dz. U. Nr 95, poz. 475.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 3 lipca 1998 r. o zmianie ustawy karnej skarbowej, Dz. U. Nr 108, poz. 682.
- Ustawa z dnia 28 sierpnia 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawy o ustroju kolegium do spraw wykroczeń, ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 113, poz. 717.
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, tj. Dz. U. 2013, Nr 186.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, tj. Dz. U. 2013, Nr 395.
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 178, poz. 1479.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw Dz. U. Nr 237, poz. 1651.
- Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 206, poz. 1589.

Literatura

- B a f i a J., C e g i e r s k a D., Ś m i e t a n k a I.: Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 1980.

- G r z e g o r c z y k T., G u b i ń s k i A.: Prawo wykroczeń, Warszawa 1996.
- K o t o w s k i W., K u r z ę p a B.: Komentarz do Kodeksu karnego skarbowego, Warszawa 2000.
- K u n i c k a - M i c h a ł s k a B.: Kara ograniczenia wolności jako alternatywa pozbawienia wolności, [w:] Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, red. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009.
- M a r e k A.: Polskie prawo wykroczeń, Warszawa 1981.
- M a r c i n k o w s k i W.: Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz, Warszawa 2011.
- M ł y n a r c z y k Z.: Nadzwyczajne złagodzenie kary ze szczególnym uwzględnieniem grzywny, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 9.
- R a d z i k o w s k a Z.: Założenia systemu wymiaru kary w polskim prawie karno-skarbowym, Kraków 1986.
- S i t k o w s k a K., S t e f a ń s k i R., S t ę p i e ń T.: Odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia skarbowe, Warszawa 1996.
- S i w i k Z.: System środków penalnych w prawie karnym skarbowym, Wrocław 1986.
- S k u p i ń s k i J.: Problem alternatyw pozbawienia wolności w obecnej i przyszłej polityce kryminalnej (uwagi końcowe), [w:] Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, red. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009.
- S t e f a ń s k i R.A.: Nowe ujęcie recydywy w znowelizowanym kodeksie karnym, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 4.
- S t ę p n i a k P.: Środowisko otwarte jako alternatywa dla więzienia. Z doświadczeń francuskich, Poznań 1997.
- S z e w c z y k M.: Kara pracy na cele społeczne na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium porównawcze, Kraków 1996.
- S z e w c z y k M.: O nowy kształt kary ograniczenia wolności, [w:] Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. Andrzejowi Markowi, red. V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010.
- Z a g ó r s k i J.: Prawnmaterialne podstawy stosowania kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce, „Państwo i Prawo” 2004, nr 1.
- Z a g ó r s k i J.: Tendencje w orzekaniu i wykonywaniu kary ograniczenia wolności oraz kary społecznie użytecznej pod rządami kodeksu karnego i karnego wykonawczego z 1969 r. oraz z 1997 r., [w:] S. L e l e n t a l, G.B. S z c z y - g i e ł, X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego, Białystok 2009.
- Prawo o wykroczeniach (projekt), Warszawa 1970.
- Projekt Kodeksu wykroczeń, redakcja z lutego 1991 roku, Warszawa 1991.
- Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego, z dnia 5 listopada 2013 roku, <http://bis.ms.gov.pl/dzialanos/komisje-kodyfikacyjne> [dostęp: 16 listopada 2013].

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 1971 r., V KRN 38/71, Lex nr 21377.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1971 r., V KRN 169/71, OSNKW 1971, nr 12, poz. 191.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1973 r., U 5/71, OSNKW 1972, nr 10, poz. 130.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1973 r., U 3/71, OSNKW 1971, nr 9, poz. 134.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1976 r., VII KZP 2/76, OSNKW 1976, nr 4-5, poz. 54.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 1979 r., VI KZP 9/79, OSNKW 1979/7-8/78.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 1988 r., V KRN 124/88, OSNPG 1989, nr 1, poz. 5.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2001 r., WA 25/01, OSNKW 2002, nr 1-2, poz. 6.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2003 r., WK 46/02, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 59.

THE EVOLUTION OF THE PENALTY OF RESTRICTION
OF LIBERTY UNDER THE POLISH LEGAL SYSTEM

S u m m a r y

The present article deals with the development of restriction of freedom under the Polish legal system. Its original formulation is presented as well as the changes it has undergone, and finally its present form. This penalty was introduced into the Polish legal order by the act passed on 14 May 1969 (Penal Code). Further, it features as a sanction for offences in the Petty Offences Code (20 May 1971) and in the Fiscal Penal Act passed on 26 October 1971 – as a sanction for financial offences. The penalty of restriction of freedom in its current form was enacted on 10 September 1999 (Fiscal Penal Code). The presented article outlines the many distinctions between this kind of sanction under the Fiscal Penal Code and the one under the Criminal Code. Moreover, differences regarding this penalty in relation to soldiers are discussed. New prospects concerning restriction of freedom are presented in the light of planned changes to Penal Code Changes drafted by the Criminal Law Codification Commission on 9 November 2013.

Słowa kluczowe: kara ograniczenia wolności, żołnierze, wykroczenia, projekt zmian Kodeksu karnego.

Key words: restriction of freedom, soldiers, offences, the bill regarding changes to Penal Code.